

رسائل خواجو

(شمع و شمشیر، سراجیہ شمس و سحاب، مند و بوریہ)

خواجہ علی کرمانی

(درگذشته ۱۰۸۰ ق)

مقدمہ، تصحیح و تعلیقات

محمد شاد روی منش و محمود عابدی

- سرشناسه : خواجه کرمانی، محمود بن علی، ۶۸۹ - ۷۵۳ ق.
- عنوان و نام پدیدآور : سائل خواجه: شمع و شمشیر، سراجیه و سحاب، نمد و بوریا / خواجه کرمانی، مقدمه، تصحیح و تعلیقات محمد شادروی منش، محمود عابدی.
- مشخصات نشر : تهران: مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب، ۱۳۹۹.
- مشخصات ظاهری : هشتاد و پنج و ۶۳۵ ص.
- فروست : میراث مکتوب؛ ۳۹. زبان و ادبیات فارسی؛ ۷۸.
- شابک : 78-600-203-191-4
- وضعیت فهرست‌نویسی: قیفا
- یادداشت : کتابنامه: ص. [۳۴۹] - ۵۷. چین به صورت زیرنویس.
- یادداشت : نمایه.
- موضوع : خواجه کرمانی، محمود بن علی، ۶۸۹ - ۷۵۳ ق. - نقد و تفسیر
- موضوع : خواجه کرمانی، محمود بن علی، ۶۸۹ - ۷۵۳ ق. - شمع و شمشیر - نقد و تفسیر
- موضوع : خواجه کرمانی، محمود بن علی، ۶۸۹ - ۷۵۳ ق. - سراجیه شمس و سحاب - نقد و تفسیر
- موضوع : خواجه کرمانی، محمود بن علی، ۶۸۹ - ۷۵۳ ق. - نمد و بوریا - نقد و تفسیر
- موضوع : شعر فارسی - قرن ۸ ق. تاریخ و نقد
- موضوع : Persian poetry-14th century-History and criticism
- شناسه افزوده : شادروی منش، محمد، مقدمه‌نویس، مصحح
- شناسه افزوده : عابدی، محمود، ۱۳۲۳ - ، مقدمه‌نویس، مصحح
- شناسه افزوده : مؤسسه پژوهشی میراث مکتوب
- رده‌بندی کنگره : PIR ۵۴۵۹
- رده‌بندی دیویی : ۸۱۳ / ۳۲
- شماره کتابشناسی ملی : ۶۱۶۷۵۷۶

رسائل خواجه

(شمع و شمشیر، سراجیه، شمس و سحاب، نمد و بوریا)

تالیف: خواجهی کرمانی (درگذشته ۷۵۰ ه. ق)

تصحیح و تعلیقات: محمد شادروی منش و محمود عابدی

ناشر: میراث مکتوب

مدیر تولید: محمد باهر

ترجمه: ایده قدومه به انگلیسی: مصطفی امیری

دبیری و اهر چاپ: حسین شاملوفرد

طراحی: محمد آرا: رضا سلگی

چاپ اول: ۱۳۹۹

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

بها با جلد شومیز: ۶۰۰۰ تومان

بها با جلد سخت: ۸۷۰۰ تومان

شابک: ۴ - ۱۹۱ - ۲۰۳ - ۶۷۸ - ۹۷۸

چاپ (دیجیتال): میراث

شماره فروش: ۵۵۳۵

بازنشر چاپ و نشر این اثر از محل هدیه آقای مهندس انوشه کیوانی، مقیم کالیفرنیا، تأمین شده است.

همه حقوق متعلق به ناشر و محفوظ است
نشر الکترونیکی اثر بدون کسب اجازه کتبی از ناشر ممنوع است

نشانی ناشر: تهران، ش. پ: ۱۳۱۵۶۹۳۵۱۹

تلفن: ۶۶۴۹۰۶۱۲، دورنگار: ۶۶۴۰۶۲۵۸

E-mail: tolid@MirasMaktoob.ir

<http://www.MirasMaktoob.ir>

فهرست مطالب

اشاره یازده
 مقدمه مصحح سیزده - هشتاد و پنج
 خواجهی کرمان در آثارش سیزده
 ۱) نسبت و تناسب چهارده
 ۲) نقاشی و نخلبند پانزده
 ۳) پیوند با موسیقی هفده
 ۴) رابطه با صوفیان و تصوف هجده
 ۵) شاعری به کام دیگران بیست
 ۶) با ممدوحان بیست و یک
 ۷) دردمندی بیست و دو
 آثار خواجه بیست و پنج - بیست و هشت
 ۱. دیوان بیست و پنج
 ۲. خمسه خواجه (همای و همایون، گل و سوز، رقصه انوار، کمالنامه، گوهرنامه) بیست و پنج
 ۳. مفاتیح القلوب و مصابیح الغیوب بیست و هشت
 ۴. رسائل بیست و هشت
 خواجه و نوآوری بیست و نه - سی و سه
 الف) ابداع در تضمین بیست و نه
 ب) اوزان عروضی تازه سی و یک
 ج) تنظیم منتخب اشعار خود سی و دو

خواجو با دیگران	سی و پنج - چهل و پنج
با نظامی	سی و پنج
با سعدی	سی و شش
با امیر خسرو دهلوی	سی و هشت
حافظ با خواجو	سی و نه
مناظره و مناظره نویسی	چهل و هفت - پنجاه و چهار
الف) همانندی‌ها	چهل و هشت
ب) تفاوت‌ها	چهل و هشت
چند مناظره	پنجاه و یک
مناظره نویسی در بار خواجو	پنجاه و چهار
رسائل خواجو	پنجاه و پنج - پنجاه و هفت
نثر خواجو در رسائل و نثره‌ها در مره‌های زبانی و ادبی آن	پنجاه و هشت - هفتاد و چهار
معرفی نسخه‌ها	هفتاد و پنج - هفتاد و نه
روش تصحیح	هفتاد و هشت
تصویر نسخه‌ها	هشتاد و یک - هشتاد و پنج
شمع و شمشیر	۱
شمع و شمشیر	۳ - ۳۰
سراجیه	۳۱
سراجیه	۳۳ - ۵۷
شمس و سحاب	۵۹
شمس و سحاب	۶۱ - ۹۱
فی مناظره اللبده و الباری [نمد و بوریا]	۹۳
فی مناظره اللبده و الباری [نمد و بوریا]	۹۵ - ۱۲۴
توضیحات	۱۲۵ - ۲۲۹

۳۴۲ - ۲۳۱	فهرست ها
۲۳۳	آیات
۲۴۰	احادیث
۲۴۱	کلمات و عبارات عربی
۲۴۳	مثل ها و مثل واره ها
۲۴۵	ابیات عربی
۲۴۷	ابیات فارسی
۲۵۴	مصراع ها
۲۵۸	آیین ها
۲۵۹	اصطلاحات تصوف، معارف و دین
۲۶۲	اصطلاحات علم
۲۶۹	لغات، ترکیبات و تعبیرات
۳۱۳	تشبیهات و توصیفات
۳۳۸	اعلام (اشخاص، کتاب ها و نای ها)
۳۴۳	راهنمای توضیحات
۳۴۹	کتابنامه

اشاره

پرداختن به آثار خواجهی کرمانی، در این چند سال گذشته، برای من، دست‌کم، دو فایده دل‌پذیر داشت: نخست آنکه، من به‌تدریج، با آثار شاعری استاد و کشف انواع مهارت‌های او، و دیگر رسیدن به بسیاری از دایمات، ترکیبات و تعبیرات خاص و تازه‌ای که در شعر حافظ دیده بودم و، اینجار آنجا، برای آن‌ها پیشینه‌ای جست‌وجو می‌کردم. تأمل در دیوان و رسائل خواجه این هر دو منظور را برآورد کرد، وقتی «خمری: شرابی، شراب‌آلود، گل‌خمی»، «سجاده به خون نمازی کرس مردم چشم» و «کمان بر سر بیمار گذاشتن و کشیدن» را در دیوان و مثنوی‌های او دیدم، به‌خصوص وقتی «پیر جام: شیخ جام»، «رو دیدن: رودربایستی کردن»، «شاه‌نشین: جایگاه مخصوص شاه» و «کاسه گردان: ساقی» را در رسائل او یافتم، دریافتم که تصحیح این رسائل هم غرض من از زدن و می‌توان بخشی از اوقات پریشان‌رو را با آن جمع آورد و خوش کرد و اگر مایه ترفیع دست دهد، به حضور علاقه‌مندان تقدیم داشت. به هر حال و به هر شیوه‌ای که بود، بر من این نسخه‌های دستیاب رسائل را در آن سال‌ها، یعنی سال‌هایی که همایشی برای شناخت شعر و احوال خواجه برگزار می‌شد، فراهم کردم و به مقابله و تصحیح آن‌ها پرداختم. بارها موانعی و عوایقی، خوش و ناخوش، پیش آمد که وقت و حال را در سامان دادن کار، دگرگونه کرد و پیشرفت کار را به‌کندی برد. اکنون خوش‌حالم که انواع پیگیری‌ها و ترغیب‌های دوست فرهنگی عزیز و فاضل مشفق آقای دکتر اکبر ایرانی به نتیجه‌ای انجامید و کار تصحیح متن و تألیف و تنظیم مقدمه، تعلیقات و فهرست‌های کتاب به پایان

آمد، امیدوارم برای علاقه‌مندان آثار خواجه مفید فایده‌تی باشد و در پیشگاه اهل ادب، خدمتی، هرچند ناچیز، به حساب آید.

در این کار، و در همه مراحل آن، از یاری‌های گونه‌گون همکار فاضل و عزیزم آقای دکتر محمد شادروی منش برخوردار بوده‌ام و در واقع مساعدت‌های مؤثر ایشان و ملاحظات مفید همکار عزیز و صاحب‌نظم آقای دکتر مسعود جعفری، مثل همیشه، بعضی از دشواری‌ها را برای من آسان کرد؛ و دیگر مهربانی‌های سرکار خانم معصومه اسدنیاد در مراحل اولیه کار و در مقابله نسخه‌ها بسیار پر فایده بود، چنان‌که دقت قابل تحسین آقای ونس سلیمی پاک در نمونه‌خوانی و حس همکاری عوامل تولید در مرکز پژوهشی میراث مکتوب، به‌خصوص یادآوری‌های سودمند و اصلاحی آقای محمد باهر موجب سپاسگزاری و قدردانی فراوان است.

و توفیق از خداست

محمود عابدی

تهران، دی ماه ۱۳۹۸